

літературі ставимо завдання відограти конструктивну роль в історії нації, то вона мусить перетворити наш характер бездержавної пісковатости в твердий камінь під будову державного храму. Отже література в сучасній добі мусить своїми творами перевести санацію наших пороків і гріхів, набутих у тьмі довгим бездержавним плазуванням. Отже мусить випалити білим залізом з наших душ жовчеву зненависть до себе, зелену зависть до успіхів товаришів, синю злобу легковаження творчих одиниць, чорне інтриганство, блідий до смерти егоцентризм, сіру безвільність, безбарвну безідейність, блакитне самсобіпанство, фіолетне рабство супроти чужої, а червону бунтівність проти власної влади. Тоді література перетворить наше громадянство, зложене з розпихаючих і самопожираючих себе одиниць, у здисципліновану суспільність, яка, осягнувши державу, зможе її задержати в руках.

Без виликування тих гріхів не можемо й думати про удержання в своїх руках держави; тому мусимо заставити до цієї великої лікарської місії, до санації пісковатого народу, не тільки публіцистику, але і літературу, і все мистецтво, аби на місце розперезаного хамства в нас виробилось почуття гідности і пошана чести, на місце зрадництва послух державній владі, замість політичної проституції дисципліна, замість отаманії підчинення себе авторитетові проводу, замість релігійного сектанства підлеглість організованій церкві, замість політичного анархізму — координація державним конечностям, замість вибухового містицизму недоцільних чинів — систематична праця над перетворенням себе і суспільности в здисциплінований матеріал до будівництва держави.

Тоді щойно зможемо стати до супірництва з державними народами в житті і в мистецтві в розв'язанню загадки буття, як станемо не тільки „тяглом в їх поїздах бистроїздних“, не тільки вугіллям до розпалювання гону їх машин, але зможемо здіймантисся в твердий сорокосьмистінний брильянт, що грає всіми барвами всесвітної краси і сили.

(Докінчення буде).

Проф. Др. Маріян Здзеховський.

Трагічна Європа*).

Я знав інтелігентну, добру і милу німку, що відзначалася шляхетністю думок та простою і сердечною поведінкою. Я дуже здивувався, коли мені сказали, що вона повісила у своїй кімнаті портрет „Фірера“ та прикрашувала його щоденно свіжими квітами. Що доглянула вона у тій людині, чим притягнуло її те

*) Цю статтю надрукувало виленське „Слово“ з дня 7. II. 1935 р. ч. 37. Подаємо її в перекладі. *Ред.*

явище, що називається гітлеризмом, той буревій, що лютує у Німеччині та валить і нищить усе, що стоїть на його шляху?

Це все було для мене вислідом повоенного здичіння, що заглушило голос сумління і затерло все, що було славою і заслугою Німеччини, всі найкращі цінності німецького духа! І я залишився б при тій моїй думці, коли би не книжка, що принагідно попала у мої руки і дещо захитала мене у моїй безоглядній негації гітлеризму. Це є „L'Europe tragique¹⁾“. Її автор — швайцарець, професор університету у Фрибурзі, гарячий католик і визначний письменник, належить до тих небагатьох, що глибоко збагнули загрозу більшовизму, не злегковажили тієї обставини, що Бога, ідею Бога у державі Совітів призначили на смерть і що в ім'я інтегрального марксизму, себто наскрізь матеріялістичної концепції людини, громадянства, світу, вимордували там мільйони, а решту замкнули у „комуністичному раю“, себто — коли сказати ясніше — привернули давню кріпацьку неволю та терором і голодом тримають у послуху 160 мільйонів рабів.

І це має бути рай! Наказують нам в те вірити різні блазні і сноби, для яких „останній крик моди“ — є євангелією, є провідником в житті. Вони відбувають паломництва до Москви і „в часі милих гутірок на чаю в п. Карла Радека“ проворний жидок з Гарнова, сьогодні духовий провідник нової, найновішої Польщі, навчає, що у більшовиків не має безробіття, що більшовія — це „державна праці“, у якій „єрархія праці замінила єрархію гроша“ і замість бути тяжким примусом, ярмом, стала, як каже „великий“ Сталін, радістю, „справою сумління, слави, чести, геройства“²⁾. Хіба ж супроти цього не треба змагати до повної асиміляції польської культури з революційною російською культурою і, потоптавши великі традиції минулого, зліквідувати те все, за що боролися покоління батьків і дідів? Що на півдні Радянського Союзу в найвražайнішій Україні населення вигибає з голоду мільйонами, бо масову голодову смерть признали на Кремлі за одну розвязку пекучого українського питання — що на півночі на Соловках і в тайгах Сибіру мільйони гинуть від голоду і холоду, це може прикре, але хіба ж варто говорити про такі дрібниці, коли йде про створення нового світа? „Більшовики і перші християни з епохи Неронів і Діоклеціанів — це одно“; такі слова чув я від одного студента, практикуючого католика. Годі мені вдуматися у ментальність цього пана. Можу її пояснити хіба тільки словами славного французького письменника, що у революційних часах злочини через свою скількість

¹⁾ Гонзаг де Рейнель „L'Europe tragique“ (Париж, вид. „Спес“, стор. 510). Цей твір викликав велике вражіння в інтелектуальному світі. Пишуть мені з Парижа, що за почином „Католицького Інституту“ відбулися там в присутності автора дискусійні збори, в яких взяло участь 600 людей зі світу науки, письменства і політики.

²⁾ Пор. К. Медзінська, „Пляновість і діялектика“ у „Газ. Польській“ з 18. XII. 1934 р.

буденніють ¹⁾. Ми ²⁾ виразно скочуємося у безодню, на якій дні на-
ходиться цілковите завоювання російською культурою, та опісля —
я додав би — більшовицькою державою.

Наші неофіти більшовизму покірно вислухують наук учи-
теля і вертають до нас, щоби ширити свою віру, виславлювати
„поростаючу пірям революцію“, а учитель сміється серед своїх
товаришів, що так зручно піддурив дурних „полячків“.

Те, що нашим „полячкам“ видається по милій балачці на
чаю в. п. К. Радека, раєм, це не рай, а пекло. Але в часах
загального затьміння умів і загину серця, пекло імponує і гіп-
нотизує якраз тим, що є пеклом. І слова проф. Рейнольда —
„я бачу в більшовизмі твір сатани“ — я приймаю не як
реторичну форму, але як чисту правду, яку я сам вже не-
раз висловлював ³⁾. Більшовизм не тільки не дав цього, що обі-
цював, але здійснив щось просто протилежне цьому. Тому зда-
валося б, що він збанкрутував, що розкладається, бо „хотіти
відірвану від життя, абстракційну систему примінювати до живого
тіла — це значить хотіти це живе тіло насилу впхати до скрині,
в якій воно не міститься, до труни. Живе тіло борониться,
боротьба життя зі системою скорше чи пізніше мусить закін-
читися перемогою життя!“ ⁴⁾ Коли хтось мав би відвагу — слова
проф. Рейнольда — заглянути в пащеку червоної потвори, „цей
переконався б, що та потвора вже не має зубів, залишилась
тільки їд, їдка піна“ ⁵⁾.

Ця їд заражує довкола всі народи і держави. Вона зара-
зила Польщу, майже всі її партії і групи. Тому не вільно за-
здаlegідь тішитися і говорити про банкруцтво більшовизму. Та
їд відбирає нам моральну відпорність на приступ ликууючої
огиди, вбиває нашу вразливість на красу духа, голоси протесту
проходять недочуті. Наша моральна нужда і така сама нужда
всієї Європи — це сила більшовизму. Він гине та грізніший, як
колись царська Росія, наказує всім, які тільки є, революційним
силам, всесвітній комунізм (Комуністичний Інтернаціонал —
Комінтерн). Має в Москві свій осідок, свою управу і штаб. Кер-
маничі європейської політики у незбагнутому засліпленні з трі-
юмфом вводять до Союзу Народів жида з темним минулим, дають
йому одно з перших місць як представникові найбільшої потуги
світу...

Людина, що в цьому оточенні ідіотів і божевільних задер-
жала свідомість і дрібку здорового розуму, може видаватися
людиною геніяльною. У цьому значінні був геніяльний Гітлер,
коли писав в „Майн Кампф“, що заключування союзу з кимось,

¹⁾ Люї Бертран: „Книга розради“ (Париж, Фаяр).

²⁾ Слова Адольфа М. Бохенського у прекрасній статті: „Русифікація су-
часної Польщі“ в „Проблемах“ з 15. XII. 1934 р.

³⁾ Пор. М. Здзеховський „Від Петербурга до Ленінграду“ — Вильно,
1934 р.

⁴⁾ Гонзаг де Рейноль, цит. твір стор. 247.

⁵⁾ Там же, стор. 250.

хто ставить своєю метою спалення мого дому — це безглуздя. Таку ціль більшовики ставляють собі всюди. Вони не хочуть цього розуміти, але зрозумів це Гітлер і видав Комінтернові війну на життя і смерть. У цьому значіння гітлеризму.

На Гітлера, на націоналістичну контрреволюцію, на якої чолі він став, проф. Г. де Рейноль глянув зі становища не тільки найважливішого, але самотнього, з якого треба оцінювати все, що сьогодні діється на світі. Бо світ не бачив жахливішої небезпеки, як духова і фізична неволя, яку несе більшовизм, як огида контррелігії і контрцеркви з червоним папою на Кремлі¹). Хіба не означає це — запитує автор у передмові до свого твору — загибуню не європейської цивілізації, але цивілізації взагалі? Що сталося б з Європою, зі світом, коли Німеччиною заволодів би комунізм? Яку місію має Німеччина! Я хотів би додати тут Польщу й Угорщину, але Польща зрадила свою місію, а Угорщина обезсилена.

Комунізм в Німеччині вже був близький своєї мети. Після страшного удару у світовій війні Німеччина опинилася в етапі приголомшення і заломання. Може погодилась би з данцігським коридором, зі стратою Ельзасу і Лютарингії, кольоній²), але не могла погодитися ані з контрибуцією, що її руйнувала, ані з накиненою їй понижуючою ролю варварів, злочинців і засуджених, поставлених під контроль побіджених держав. Здезорієнтована Німеччина в наслідок упадку всіх династій у всіх державах великої імперії втратила почуття історичної безперервності. Німеччина ставала „купою піску“, жертвою комунізму. Ані соціальна демократія, ані католицький центр не були в силі врятувати Німеччину. Дбайливо і сильно зорганізований комунізм стояв готовий до боротьби, могутній і переконаний у своїй перемозі. Переміг Гітлер, але з якими труднощами! Між комунізмом і гітлеризмом прийшло до очайдушних перегонів і гітлеризм випередив комуністів та добіг до мети тільки на кілька днів, а може навіть і кілька годин скорше. Завдяки цьому гітлеризм врятував Європу і „впевняю Вас, що в нас, в Швейцарії, всі здавали собі справу з цього“³). Супроти цього німецька контрреволюція має велику відповідальність. В її руках майбутнє Європи, лад і мир Європи. „Коли вона собі це вже усвідомила, в що сумніваюся, або коли скоро це усвідомить собі, в що хочу вірити, то Німеччина стане тим, чим повинна бути: дійсним центром Європи. В противному разі Німеччина буде для Європи кратером, в якому вона застрягне і втопиться“⁴).

На жаль, це друге неможливе, коли Гітлер переміг завдяки більшовицьким методам, більшовицькому теророві. І що він протиставив комунізмові? Ідею чистоти раси, що всім своїм тягарем впала на юдаїзм, як на потугу, що підпирає то активно і зі зброєю

¹) Цит. твір. стор. 224.

²) Цит. твір стор. 329.

³) Цит. твір, стор. 356—357.

⁴) Там же стор. 297—8.

у руці, то морально пресою і літературою, всякі революційні почини. Расизм знову злучили з одідиченою по німецькій філософії, по Геглеві, ідеєю держави, централізованої аж до остаточних можливостей. Це програма боєва, динамічна, — радше гасло, як програма, гасло брутальне, немилосерне — горе переможеним, звернене проти всіх, що інакше думають і відчувають. Тому то перемога гітлеризму має великі мінуси. Проф. Рейнольд розуміє, що централізована Німеччина тратить те старе, гарне, симпатичне, вироблене століттями обличчя, та разом з тим тратить цю притягаючу силу, якою була федераційна ідея. Боротьба не зі зловживаннями свободи слова, але зі самою засадою, веде до етатизації думки і навчання, до вимушеного сервілізму учительства і, що за тим іде, до обниження рівня інтелектуального життя, науки, літератури і мистецтва. Побіч цього у гітлеризмі опинилися елементи крайно собі протилежні: християнські і протихристиянські, прихильники старого довоєнного режиму і його завзяті противники. Додаймо на кінець жажливі економічні відносини.

Супроти цього чи Гітлер вдержиться, чи сам захоче, а коли захоче, чи зможе піти шляхом Італії і Мусоліні та завести легальний порядок від гори — це значить реституцію легальної монархії? ¹⁾ „Мимо — кінчить автор — застережень і побоювань, які я тут висловив від себе і кількох інших, бажаємо Гітлерові з огляду на сучасний стан Європи і Німеччини, успіху“, але очевидно не в тероризмі, але в поступенному і мирному зміцнюванні його правління.

Коротко кажучи — треба вибрати менше лихо. Видко це з ходу думок автора. Але, як важко — принайменше мені — піддатися меншому лихові, коли воно у своїх методах наскрізь більшовицьке. Чи супроти цього це менше лихо, замість ослабити, не скріпити комунізму, часово загнаного Гітлером у підземелля? Хто зуміє пояснити масам, здеморалізованим гітлерівською пропагандою, що комунізм — це по своїй суті і меті ніщо інше, як тільки знамените знаряддя шантажувати ті верстви, що їх до сьогодні вважають за упривілейовані, організувати державну скарбову інквізицію, що змагає шляхом „декретів віддовження“ до ограблення сільської інтелігенції з залишків її майна і зведення її до жебрацької палиці, після чого прийде для демагогів щаслива ера паразитних синекур, а для загалу, для мас — тюрма або хлів, в якому будуть їх тресувати до неволі? Найкращі одиниці опанує тоді безконечне обмерзіння до світу, до життя: „справа людства — скажуть вони — пропаша. Світ невилічимо огидний, не варт, щоби його ратувати. Пора відійти, кінець вже близький“ ²⁾.

У прегарній своїй книжці Л. Бертран вложив ті слова в уста свого приятеля, з яким роздумував про те, де у нинішньому хаосі шукати розради, підбадьорення, надії: Тільки в релігії! Немає іншої сильнішої — слова Ф. Ферстера — антитоксини проти

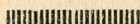
¹⁾ Цит. твір. стор. 363.

²⁾ Л. Бертран, цит. твір., стор. 135: „Книжка розради“.

всіх моральних бакцилів. „Не вірю в ніщо за виїмком релігії — писав Шатобріян; мої пляни, мої студії і мій досвід те тільки спричинили, що розвіяли в мене всяку злуду, за якою женуть люди“. Але свідомість, що світ, що цивілізація валиться і всі зусилля революції звертаються передовсім проти релігії, веліли йому тим сильніше стояти при релігії¹⁾. „Вона одинока скрипляє надію, якої крила ростуть в міру цього, як її все опускає, надію, довшу як час і міцнішу як нещастя“.

переклав

Х.

Н. Кочубей.

Декілька уваг з приводу статті М. Демковича-Добррянського „Фашистівський корпоративізм і становий принцип В. Липинського“.

(Зміст цієї частини статті: Основні тези філософії життя. Сучасний європеєць і В. Липинський. Достоїнство нації як суть станового принципу В. Липинського. Світоглядіві заложення В. Липинського і Муссоліні. Зовнішня акція В. Липинського. Еволюція Муссоліні в напрямі від матеріялістичного до органічного світогляду. Суть достоїнства в розумінню В. Липинського. Ірраціональне хотіння й імперіялізм В. Липинського. Завдання Церкви і держави).

Коли в середовищу молодших збуджується відчуження вічності та розуміння суті і змісту явищ і це знаходить собі вираз в чіткій і живій думці, то нам, старшим, легше відходити в надії, що молоді енергії та сили зуміють нарешті керувати своє слово та дію на Україні в річище Віри, Совісти, Моралі, Права, Любови, Достоїнства, та славного свідомого життя.

Але не забуваємо...

Єдиним вічним джерелом Віри, Совісти, Моралі і Права та єдиною всеохоплюючою реальністю єсть істина — Бог в триєдинстві своїх осіб.

Єдність їх без злиття і ріжність їх без суперечности — являє собою вічне відкриття і свідоцтво основ любови, достоїнства, свідомости, вищих форм життя і соборности природи.

Тільки в збереженню і розвитку єдности без злиття і ріжности без суперечности :

— як внутрі людської духової істоти — поміж душею, розумом та волею, так і назовні — поміж духовою істотою і фізичним єством людини; як в нутрі духової істоти народу, так і назовні поміж духовою істотою, одноосібним і колективним єством народу —

дається людині свідомість :

Зір Проміння Вічної Правди — Віра; відчуження його в тим-

¹⁾ Пор. М. Здзеховський; Шатобріян і Бурбони“, Вильно, 1934 р., стор. 275—276.